

Буњевци и Шокци

Posted: 30. новембар 2013. in Срби у северној Србији,

Буњевци и Шокци су две посебне етничке групе, међусобно врло сличне, али ипак свака од њих љубоморно истиче своју посебност. Буњевци живе у Бачкој, а Шокци на нешто ширем подручју Војводине, Славоније и Барање. Костић њихов територијални размештај овако прецизира: “Буњевци живе само у Бачкој, и то северној: у Суботици (која је њихова метропола), јужно и северно од ње. Севернији Буњевци живе у тзв. Бајском троуглу, у оном делу Бачке који је остао под Мађарском. Шокци живе претежно у Барањи али такође и у јужној Бачкој (уз Дунав). И њих има у мађарском делу Барање можда више него у на шем (док је Буњеваца у Бајском троуглу мање него код нас). Шокаца је раније било много више. Цела католичка Славонија се звала Шокадија. И данас још понеки Славонац католичке вере каже да је Шокац.” (стр. 60-61.) Буњевци су име добили по реци Буни, левој притоци Неретве. Одатле су пошли, негде у 15. веку, на запад, и прво се обрели у Далмацији, где је један део њих и остао (у 19. веку начисто асимиловани у Хрвате), а други, већи, кренуо ка Бачкој. Највероватније је да су у Далмацији и постали икавци, мада их и данас, колико ми је познато има екаваца и ијекаваца. Оно што је још карактеристично је да судалматински Буњевци славили славу, што је још један од доказа србског идентитета.

Према првом угарском статистичком прегледу, из 1840. године, у Хрватској и Славонији је живело укупно 1.605.730 становника, а од тога 777.880 Хрвата, 297.747 Шокаца и 504.179 Срба или Раца, како су их још увек називали. Из табеле се види да у Пожешкој и Вировитичкој жупанији није било ниједног Хрвата. Ту су живели само Срби и Шокци, као и у сремском делу Војне крајине. Забележено је да су Шокци живели и у неким деловима Босне, а Буњевци у северној Далмацији, што указује на чињеницу да је то првобитни назив за покатоличене Србе, поготово што је у Срему и Славонији све до данашњег времена за Србина који би се покатоличио уобичајено говорено да се пошокчио.

Римокатоличка свештеничка хијерархија није према Шокцима никада показивала неки виши степен поверења. Углавном су их презирали, а остало је забележено да је католички каноник мађарске националности Шандор Ронај у једном пештанском часопису о Шокцима писао на следећи начин: “Шокац је савршени контраст Буњевцу. Шокац је европски Индијанац који живи поред Дунава у неколико села, по вери и језику не обазревши се на различите акценте, једно је са Буњевцима. Шокци су богобојажљиви људи, али без морала.” (стр. 60.)

Писаних трагова о Буњевцима и Шокцима има при крају 17. века, а како Костић наводи, позивајући се највише на истраживања Алексе Ивића, 1687. године у Бачкој је живело пет хиљада Буњеваца. “Они су од аустријских власти називани искључиво као “Раци католици”, било у немачком или латинском језику.” (стр. 62.)

Немачки публициста Паул Флеш, родом из Бачке, објавио је 1953. године у Немачкој књигу “Златна Бачка”, у којој је истицао “да је из 88 латинских, немачких и аустро-угарских монографија и историјских докумената утврдио да су се Буњевци доселили у Бачку 1687. као католички Срби.” (стр. 62.) То исто тврде и најистакнутији српски историчари који су проучавали историју Војводине, а пре свега Алекса Ивић, Јован Радонић и Душан Поповић.

Поповић у књизи “Велика сеоба Срба” из 1954. године наводи и да је католички надбискуп **Имре Чаки, 1718. године, у писму цару Карлу III тврдио да “Срба има и римокатоличких и православних, ових првих мање; они су јако сиромашни.”** (стр. 62.) Буњевци су се држали прилично компактно, добро су се међусобно организовали. **“Вође ових рацких Срба су тражили да их населе у Суботици, Баји и Сегедину, све важним местима са одличном земљом. Изгледа да су скоро сви насељени у Бачкој, јер се срећу после у Суботици, Сомбору, Сенти и Баји, и још у близини Бачке, у Калошу. У Сегедину их нема. Тамо где су се населили, остали су до наших дана.”** (стр. 62.)

Оно што је неспорно је чињеница да **“сви етнографи и аустријски и мађарски сматрају Буњевце и Шокце католичким Србима.”** Посебно то важи за бечке етнографе Чернига и Фикера, мађарске Хунфалвија, Калетија и Шикера. Најпризнатији њихов етнограф Хунфалви каже да је око 1870. било у целој Угарској (тј. са Хрватском и Славонијом) **“Србо-Хрвата” 2.405.700 од чега отпада “на прави српски народ 942.923 грчко-источних и око 70.000 католичких Срба (Шокаца и Буњеваца), дакле укупно 1.012.923.”** Тако изречно стоји код Хунфалвија.” (стр. 62-63.)

Немачки путописац Гринхолд је 1847. године у часопису “Иностранство” писао: **“Слободни краљевски град настањен је највећим делом од Раца католичке и православне религије, броји 25.000 становника.”** (стр. 63.) Исти аутор наводи за Бају: **“Пространи и слабо изграђени део вароши назван “На песку”, настањен је готово само од Буњеваца, које обично називају Раци, Рајици.”** (стр. 63.) Немачки географски часопис “Глобус” је крајем прошлог века, у неколико наврата, објављивао податке да су **Буњевци и Шокци – Срби католичке конфесије.** 1875. године у њему је објављен текст под насловом “Шокци и Буњевци у Угарској” у коме је, између осталог, стајало: “У јужнословенска племена која обитавају Угарску, спадају и Буњевци и Шокци. Они су досад по свим пописима навођени као Мађари иако им је матерњи језик словенски и то управо српски; има их врло мало који поред овог језика говоре и неки други. Оба та племена су веома запуштена и крајње биготна.”

Буњевци се разликују од Шокаца само по одећи, они су (Буњевци) уопште живљи (отреситији) од ових и много лепши сој људи. Њихов спољни тип (изглед) је изразито српски.” (стр. 63.)

Француски публициста Анри Гедо писао је 1876. године: “Словени Далмације и Истре често се класирају као Хрвати. Разлика између Срба и Хрвата је историјска, а не етничка. Обично се Србима називају православни који се служе ћирилицом, а Хрватима католици који употребљавају латиницу. Па ипак извесни научници, међу њима Пико, увршћују у Србе Словене католичко-латинске Далмације и Истре, јер се они својим дијалектом придружују правим Србима, једнако као и Шокци и Буњевци Мађарске (приближно око 60.000.) иако су они латински католици и пишу у свом језику латинском азбуком.” (стр. 64.)

Још је изричито један од најауторитативнијих немачких етнографа 19. века, Лорен Дифанбах, у својој књизи “Етнографија Балкана”, објављеној у Дармштату 1880. године, у којој недвосмислено тврди да у Угарској живи око 200.000 Буњеваца и 50.000 Шокаца, оба племена говоре српски. Први се одликују чишћим и лепшим српским типом, духовном бодршћу, ношњом, и треба да су се почетком 18. века доселили из Далмације; њихово главно место је Суботица.”(стр. 64.) Чешки етнограф Лубор Нидерле 1911. пише у својој књизи “Словенска раса” на француском језику: “Вера је једно од главних знамења за диференцирање Хрвата од Срба: Хрвати су католици, Срби православни и муслимани. Ипак, ово обележје није апсолутно... Има бројних католика који се сматрају Србима и које Срби сматрају својима. То су нпр. католици Дубровника и Боке Которске; или Шокци, Буњевци и Крашовани Мађарске.” (стр. 64-65.)

Немачки публициста Албрехт Вирт у књизи “Балкан” из 1914. године каже да се “у Мађарској католички Срби називају Буњевци и Шокци.” (стр. 65.)

Енглески политичар и географ Артур Еванс у предавању које је 1916. године одржао у Краљевском географском друштву у Лондону, говори да “у Суботици и њеној околини има око 70.000 Срба католика (Буњеваца), који су дошли тамо из Херцеговине.” (стр. 65.) Немачки етнограф Хуго Бернациг 1954. године у својој књизи **“Етнографија”** објавио је велику фотографију с потписом: **“Шокци и Шокице у свечаној ношњи. То су католички Срби, који обитавају делове Бачке и Баната.”** (стр. 65.) Никада ниједан страни аутор од науке или струке нигде није написао да су Буњевци или Шокци Хрвати. Такву тврдњу изнети било би једноставно крајње неозбиљно.

Мора се признати да се српска национална свест код Буњеваца и Шокаца постепено гасила, али то није никако утицало на појаву хрватске свести, него на истицање сопствене посебности. Хрвати су Буњевцима и Шокцима били апсолутно стран етнички елемент. “И Буњевци и Шокци су фанатични католици, много одани својој вери и своме свештенству, које је опет изразито ултрамонтанско. То је највише одвајало (православне) Србе од Буњеваца одн. Шокаца. То је ометало мешане бракове. Али један случај који се десио на крају прошлог века (1899.) не може се ни овде мимоићи. Тада је прешло у православну веру велико село Сантово у Бајском троуглу, више стотина душа. Прешли су, истина, више из љутње према католичком клиру и из ината, него из наклоности према православљу. Али је случај јако симптоматичан. У Мађарској је било веома много протестаната (скоро сва уентрија била је калвинска), па ипак Сантовци нису прешли у привилегисану евангелистичку веру већ у прокажену православну, управо српско-православну (јер је било још и румунско-православне). Доказ ипак да аверзија према православљу није била тако дубока.” (стр. 66.)

Буњевци су живели са православним Србима и међу њима. Сарађивали су по свим питањима. И политички су заједно наступали на локалном суботичком, жупанијском бачком и државном пештанском нивоу. О томе је највише писао Васа Стајић, бавећи се и питањем мађаризације Буњеваца. **И сами Буњевци су и у XIX веку свој језик називали рацким,** о чему сведочи и њихов главни народни предводник из тог времена, католички бискуп Иван Антуновић, у “Расправи подунавских и потисанских Буњевцих и Шокцих у

погледу народном, вјерском, умном, грађанском и господарском”, објављеној у Бечу 1882. године: “У оно време кад сам у Алмашу жупничком био, где је реч Божја у три језика навеш тавана била, те се на једној над проповедаоницом стојећој табли означавао језик. На овој буњевачкој бијаше великими писмени исписани “рацки”, што се није допадало тадашњем кнезу, иначе веома поштену и богату мужу, Андрији Јагићу, па ме умолио да тај надпис с оним “буњевачки” изменити дадем. У то ја нисам ради тога приволио што сам знао да и Буњевац о народном говору вели: “диванили смо рацки.” (стр. 66.)

У тој истој књизи бискуп Иван Антуновић се обраћа српском народу најлепшим речима: “Будите, дакле, срдечно поздрављени, браћо Срби. Та ме свист што говорио и писао, никада неће продрмати моје најчвршће увјерење да смо једним отцем од једне те исте матере рођени, крв од крви, кост од кости. О том сведочи слог и труп тијела, маст, лик и облик, нарав, обичај и адет у радости и жалости, у јелу и питју, у обислу и обитељском животу; у начину газдовања, мислења и осиећања у миру и рату, под једним те истим именом и презименом.” (стр. 67.)

Када је 1918. године Српска војводина јавно прокламовала своју вољу и одлуку да се директно припоји Краљевини Србији, “Буњевци су у том акту играли знатну улогу. Велика народна скупштина која је то решила звала се “ВНСК Срба, Буњеваца и осталих Словена у Банату, Бачкој и Барањи.” Она је имала неколико председника; као први је међу њима означен др Бабијан Малагурски, Буњевац из Суботице. Од 757 посланика било је Срба 578, Буњеваца 84, Шокаца 3 (они уопште нису имали интелигенцију), 62 Словака, 21 Русин, 6 Немаца и 1 Мађар. (стр. 67.) Остало је запамћено да је један од највећих пропагатора прикључења Србији био суботички католички жупник Блашко Рајић, који је на Великој народној скупштини одржао величанствен говор у коме је, између осталог, изрекао: “Нећу овде разглабати шта је Србија урадила, јер о томе говори данас сав велики свет, него ћу у име мојега потлаченог, притиснутог, досада на уништење осуђеног народа (аплауз: “Живела наша браћа Буњевци!!!) јавно пред скупштином да захвалим Србији што нас је својом неприподобивом војском ослободила јарма и смрти.” (стр. 67.)

На основу свих ових и бројних других података Лазо Костић извучи следећи закључак: “Ако се Буњевци и Шокци нису могли сасвим идентификовати са Србима, ни говора није могло бити, све до Југославије, о њиховом хрватству. Хрвата међу Буњевцима није уопште никад било, ни од корова, све до уједињења у Југославију. Мало пред Први светски рат појавило се неколико њихових школованих људи (да се на прсте наброје), који су почели пропагирати хрватство, али ни тада никако искључиво већ у вези са српством.” (стр. 67.)

На првим парламентарним изборима Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца појавила се **Буњевачко-шокачка странка** која је у Народној скупштини освојила неколико посланичких мандата и формирала посланички клуб. **Буњеваца је било и у српским странкама, али не и у хрватским.** Најзначајнија буњевачка књижевница Мара Малагурска, позната по роману “Вита Ђанина”, јавно се декларисала као Српкиња, као и истакнута сликарка Ана Бешлић. Како резонује Костић “да је остала Србија, а не Југославија, сумње не може бити да би Буњевци и Шокци, до тада национално неизграђени, чак неопредељени, постали Срби, као што би остали Срби и католици Боке и Дубровника, којима би се придружили многи Далматинци. Конкордат Ватикана са Србијом из 1914. давао је чак и легитимацију највиших католичких верских кругова за то.” (стр. 68.)

Пре Првог светског рата провођен је процес мађаризације Буњеваца, а после рата, поготово после Другог светског рата, на делу је био процес интензивног похрваћења. Како се својевремено жалио бискуп Антуновић, однорођавали су се махом образовани људи, док су буњевачку свест и специфичност чували пољопривредници. Процес мађаризације Буњеваца у Мађарској скоро да је у потпуности завршен. Костић професионалном статистичком анализом долази до податка да је после Другог светског рата у Бачкој и Барањи било укупно око сто хиљада Буњеваца. Официјелно похрваћење је ту бројку преполовило, а многи Буњевци, не приставши да се изјасне као Хрвати, бежали су у категорију национално неопредељених Југословена.